

A KÖLCSÖNÖS BŰNÜGYI JOGSEGÉLY AZ EURÓPAI UNIÓ JOGRENDSZERÉBEN

Bevezetés

Az ENSZ emberi jogok egyetemes nyilatkozata 1948-ban, valamint az ENSZ közgyűlése által elfogadott Polgári és Politikai Jogok Egyezségokmánya 1966-ban az alkotmányos demokráciák büntető jogalkalmazásának is alapokmányai lettek. Az alkotmányos demokráciák európai teljesítményei kaptak megfogalmazást az Európa Tanács kriminálpolitikai elveiben, amelyekhez biztos alapokat nyújt az Emberi Jogok Európai Egyezménye. Az Egyezmény számos, a büntető igazságszolgáltatást meghatározó alapjogot szabályoz. Így például kimondja a kínzás, a kegyetlen, embertelen, megalázó büntetések és a kényszermunka tilalmát, megfogalmazza az őrizetbe vétel és a letartóztatottakkal való bánásmód szabályait, tartalmazza a bírósági eljárási garanciákat, a nulla poena sine lege elvét, valamint a véleménynyilvánítás szabadságához való jogot. Az Emberi Jogok Európai Egyezménye az európai államok által elfogadott olyan közös értékeket fogalmaz meg, amelyet a részes államok a jogrendszer egészében feltétlenül érvényesítenek.⁷³¹

A büntető és a szabálysértési jog kodifikációja ma nemzeti és európai keretek között zajlik. Mégis jelentős nemzetközi intézmények gondoskodnak a büntető normák harmonizációjáról. De tény, hogy a közösségi országok közötti szerződések, a rendészeti és igazságügyi együttműködés keretében eljárási kérdésekben közös szabályokat állapítottak meg.

A rendészeti és igazságügyi együttműködés, mint a bűnüldözési együttműködés formái

A hatékony bűnmegelőzési politika túlmutat a klasszikus bűnüldözési együttműködésen, és – a bünygyi lehetőségek csökkentése érdekében – magában foglalja a köz- és magánszférára vonatkozó, a hatékony irányítással, átláthatósággal, elszámoltathatósággal és társadalmi felelősséggel kapcsolatos szabályokat. Egyes EU tagállamok újszerű igazgatási megközelítést alkalmaznak a bünszervezetek legális piacokra történő behatolásának megelőzésére.

Az egyedi nyomozási technikák hatékonynak bizonyultak a határokon átnyúló szervezett bűnözés rendőrségi, vámügyi és igazságügyi nyomozásában. A 2000-es kölcsönös jogsegély egyezmény és a 2001-es jegyzőkönyv⁷³² rendelkezik e technikákról, ez magyarázza a közös nyomozócsoportok⁷³³ alkalmazásáról szóló külön kerethatározatot. A közös nyomozócsoportok, valamint egyéb egyedi nyomozási technikák alkalmazásának fejlesztéséhez további együttműködésre lesz szükség a tagállamok között.

⁷³¹ Finszter Géza : A rendészeti rendszer alkotmányos és közjogi alapjai. Budapest. 2008. 147 o.

⁷³² HL C 197. 2000.7.12. 1. o.; HL C 326. 2001.11.21. 1. o.

⁷³³ HL L 162. 2002.6.20. 1. o.

A hágai program hangsúlyozta a tagállamok rendőrségei és vámhatóságai közötti, valamint az Europolal és Eurojusttal folytatott fokozott gyakorlati együttműködés szükségességét. Az ügyészeket és bírákat, valamint az Eurojustot a lehető legkorábban be kell vonni a munkába, például lehallgatások vagy elfogatóparancsok esetében. A közös vámügyi, rendőrségi és igazságügyi műveleteknek a gyakorlati együttműködés gyakori eszközeivé kell válniuk. Elő kell segíteni az Unió belső határ menti régióiban történő együttműködés közös struktúráit. Emellett a Bizottság a 2007-2013 közötti időszakra vonatkozó pénzügyi terv keretében közös EU tevékenységek szisztematikus finanszírozását sürgeti. A belső biztonsággal foglalkozó bizottság feladata, hogy – az együttműködésre összpontosítva – megkönnyítse a tagállamok illetékes hatóságainak intézkedései közötti koordinációt.⁷³⁴ Ebben a nyitott határokkal, globális integrációval és egymástól való kölcsönös függőséggel jellemzett korszakban az EU belső biztonsága elválaszthatatlanul összekapcsolódik a biztonság külső szempontjaival. Az elmúlt években jelentős mértékben fejlődött az EU szervezett bűnözésre, valamint egyéb biztonságot érintő veszélyekre való reakciójának külső dimenziója. A kétoldalú, regionális és nemzetközi kezdeményezéseket tovább kell alakítani.

A szervezett bűnözés leküzdésére irányuló együttműködést – megállapodások útján és egyéb eszközök felhasználásával – tovább kell fejleszteni a prioritásként tekintett harmadik országokkal. Az ilyen együttműködésnek magában kell foglalnia az EU-ra vonatkozó referenciakritériumok és nemzetközi szabályok előmozdítását.

Az EU feladata, hogy elősegítse és támogassa a regionális megközelítések kifejlesztését, valamint a szervezett bűnözéssel szembeni együttműködést, különösen az EU határ menti régióiban.

Az EU-nak továbbá teljes mértékben támogatnia kell a szervezett bűnözés elleni küzdelemre vonatkozó többoldalú megközelítéseket. Az olyan irányba, mint a nemzetközi eszközök átfogó ratifikációjának és végrehajtásának biztosítása érdekében. Például olyan jogszabályokra központosítani mint az Egyesült Nemzetek transznacionális szervezett bűnözésről és korrupcióról szóló egyezményei, valamint a nemzetközi szabályok és rendelkezések kifejlesztése egyéb fórumokon, mint például az Európa Tanács. Más részt a bizalomépítéshez intenzív együttműködésre van szükség a nemzeti bűnüldöző hatóságok és az EU-ra vonatkozó szervek között. A létrehozott információcsatornákat, mint például az EUROPOL virtuális magánhálózatát vagy információs rendszerét fel kell használni és adott esetben szakértői hálózatokkal kell kiegészíteni.

A kölcsönös bűnügyi jogsegély az Európai Unió jogrendszerében

A kölcsönös bűnügyi jogsegély alkalmazása nemzetközileg és Európailag kifinomult alapelvek alapján realizálják a kompetens állami szervek. Alapvetően meghatározzák az eszközök, módok és a kölcsönös bűnügyi jogsegély formái alkalmazását. Az hat alapelvhez tartoznak a legalitás, emberi jogok garanciája, kölcsönös elismerés, személyes adatok védelme, pacta sunt servanda és az arányosság.⁷³⁵

Az európai jogban a igazságügyi együttműködést büntetőügyekben és az Unió biztonságát az anyagi és a formális jogforrások szabályozzák. A anyagi jogforrásokhoz

⁷³⁴ COM (2005) 232 végleges

⁷³⁵ Például Hautzinger Zoltán: Základné princípy policajného donútenia a ich garancie. In: Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie „Polícia ako ochránca práv jednotlivca” konanej v dňoch 1. a 2. októbra 2012. Bratislava: Akadémia PZ v Bratislave. 2013. 147. o.

tartoznak a programok (tamperei, hágai, stockholmi), cselekvési tervek (bécsi) vagy állásfoglalások. Formális jogforrásokhoz tartoznak az elsődleges európai jogszabályok, mint az Európai Unió működéséről szóló szerződés és az Európai Unióról szóló szerződés és a másodlagos jogforrásokhoz tartoznak az európai jogszabályok fő formái a rendelet, a Tanács jogi aktusai, a Tanács együttes fellépése és a Tanács kerethatározatok. Az univerzális jogforrásokat képviselik a nemzetközi okmányok, megállapodások és egyezmények.

A rendészeti és igazságügyi együttműködési alapot az uniós szerződéshatározta meg. Az Uniót létrehozó 1992. évi Maastrichti megállapodás VI. címe, egyebek mellett, közös kormányközi együttműködési területnek jelölte az Unió külső határainak ellenőrzését, a kábítószer probléma kezelését, a nemzetközi csalások visszaszorítását, együttműködést a büntető igazságszolgáltatásban, kooperációt a vámigazgatásban, és végül a rendőrségek együttműködését a terrorizmus, a kábítószerrel való visszaélés és a nemzetközi bűnözés más súlyosnak minősülő formái ellen. Az 1997-es Amszterdami Szerződés egységes szerkezetbe foglalta a schengeni megállapodást, ugyanakkor azonban lényeges módosításokat is elhatározott. A rendőri és bűnügyi együttműködés megmaradt a harmadik pillér része, így ebben a tekintetben a kormányok közötti együttműködés és a tagállamok belső joga ad formát a közös rendészeti eljárásoknak. 1998-ban az Európai Tanács figyelembe véve az Európai Unióról szóló szerződés K.3 cikke alapján mivel a tagállamok közötti kölcsönös jogsegély terén a gyakorlatot érintő további javításokat kellett alkalmazni, különösen a súlyos bűncselekmények elleni küzdelem céljából, elfogadta az együttes fellépést, a kölcsönös bűnügyi jogsegélyterén követendő helyes gyakorlatról.⁷³⁶ Minden tagállam köteles volt az Európai Unió Tanácsának Főtitkárságán letétbe helyezni nyilatkozatát a többi tagállamtól érkező megkeresések elintézésére, beleértve az eredmények közlését, valamint a tagállamokhoz bűnügyi jogsegély iránti megkeresések továbbítására vonatkozó helyes gyakorlatról.

Az EU harmadik pilléres együttműködésének ötéves fejlesztési programját e periódusban a Hágai Program határozta meg. A Hágai Program egyik célja a belügyi és rendőrségi együttműködés teljessé tétele volt a közbiztonság szempontjából fontos információk kölcsönös hozzáférhetőségének a biztosításával. Visszapillantva a bel és igazságügyi együttműködés számos sajátossággal rendelkezett, az elmúlt években és kétségtelenül az Unió egyik legdinamikusabban fejlődő területévé vált. Az 1999-es Tamperei Program óta az uniós fellépést ezen a téren több éves programok fogják át. 2004. november 4-5-én a Brüsszelben tartott állam- és kormányfői Európai Tanácsülés hagyta jóvá az Hágai Programot. Fontos elemei közé tartozott a tagállamok bűnüldözési együttműködésének további javítása.⁷³⁷ A Hágai Programmal kapcsolatban fenntartások is megfogalmazódnak. E vélemények szerint a Program nagymértékben különbözik elődjétől, a Tamperei Programtól, mégpedig abban, hogy a jogállamiságot nem tekinti már kulcsfontosságú értéknek. A jogállamiság látszólagos feladása ellen szól a bűnüldözés értékalapú interpretálása. Az a műgond, amellyel a bűnüldözés és a büntető igazságszolgáltatás országon belüli intézményeit vizsgáljuk, az a figyelem, amelyet az eljárási garanciákra, a törvényesség biztosítására fordítunk, az aggodalom, amellyel feltárjuk mindazokat a nehézségeket, amelyek az igazságnak a büntető perben történő megállapítása előtt tornyosulnak, mintha eltűnne akkor, amikor a nemzetközi kriminalitás

⁷³⁶ HL L191. 1998.7.7. 1. o.

⁷³⁷ Stauber Péter : A bel- és igazságügyi együttműködés aktuális kérdései az Európai Unióban. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények VI. Pécs, 2006. 47. o.

elleni harc új intézményeiért lelkesedünk. A nemzetközi szervezett bűnözés léte és különösen a terrorizmus olyan fokú fenyegetést jelentenek, amelyekkel szemben sokan megkérdőjelezik a jogállami büntetőjog hatékonyságát.⁷³⁸

A szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség megteremtésében elért eredmények ellenére az Európai Unió kihívások előtt áll. E célból fogadta el 2009 decemberében az Európai Tanács a 2010-2014-es időszakra a stockholmi program elnevezésű, új többéves programot, amely megállapítja az elkövetkező öt év prioritásait a szabadság, a biztonság és a jogérvényesülés európai térségének kialakítása tekintetében. A program tükrözi az Európai Parlament, a Tanács, a tagállamok és az érdekelttek részvételével az elmúlt évek során lefolytatott vitákat. Központi részét azok a törekvések képezik, amelyeket a Bizottság vázolt fel a stockholmi program elfogadását előkészítő, 2009. júniusi közleményében.⁷³⁹

A védelmet nyújtó Európa fejezetben a program kiemeli a büntető ügyekben folytatott igazságügyi együttműködés megerősítését a Európa biztonságának növelése érdekében. A Bizottság és a tagállamok új jogalkotási kezdeményezéseit általában csak az arányosság és a szubszidiaritás elvei tiszteletben tartásának ellenőrzését és alapos, előzetes hatásvizsgálatokat is magában foglaló, valamint a szükségletek és a pénzügyi következmények azonosítására is kiterjedő, a tagállamok szakértelmét felhasználó előkészítést követően lehet előterjeszteni. A büntetőjog területén meg kell határozni a kölcsönös jogsegélyről és a kiadatásról szóló egyezményekről és a kiadatásról szóló egyezményekről folytatandó tárgyalások prioritását. Az Uniónak aktívan elő kell mozdítania a partnerországoknak a legfontosabb működő egyezményekhez való, lehetőleg szélesebb körű csatlakozását, és a lehető legnagyobb mértékben támogatnia kell a többi államot az eszközök megfelelő végrehajtásában. Az uniós intézményeknek a lehető legmesszebbmenőkig biztosítaniuk kell az uniós és a nemzetközi jogrend közötti koherenciát.⁷⁴⁰

Az Unióra, a közös célkitűzéseik elérése érdekében a tagállamok hatásköröket ruháznak (1. cikk). Ugyanakkor az Unió a tagállamokkal megosztott hatáskörrel rendelkezik azokban az esetekben, ahol a szerződések olyan hatáskört ruháznak rá, amely nem tartozik az Európai Unió működéséről szóló szerződés 3. és a 6. cikkben felsorolt területekhez. Megosztott hatáskörökhöz tartozik olyan fő terület, mint a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség.

A biztonsággal kapcsolatos 21. cikk, amely *expressis verbis* az Unió közös politikákat és tevékenységeket határoz meg és hajt végre, és a nemzetközi kapcsolatok minden területén magas szintű együttműködés kialakításán munkálkodik annak érdekében, hogy megvédje értékeit, biztonságát, függetlenségét és integritását. Implicit összefüggésben van ennek a cikknek az uniós a kölcsönös bűnügyi jogsegély jogalkotásában.

Végző sorban pedig az Európai Unióról szóló szerződés 3. cikkében deklarálva van az Unió célja, amely polgárai számára egy belső határok nélküli, a szabadságon, a biztonságon és a jogérvényesülésén alapuló térséget kínál, ahol a személyek szabad mozgásának biztosítása a bűnmegelőzésre és bűnüldözésre vonatkozó megfelelő intézkedésekkel párosul.

⁷³⁸Finszter Géza : i.m. 146 o.

⁷³⁹COM(2009) 262: „A szabadság, a biztonság és a jog érvényesülésén alapuló térség a polgárok szolgálatában”

⁷⁴⁰HL C 115. 2010.5.4. 1. o.

Tekintettel az Európai Unió működéséről szóló szerződésre⁷⁴¹ és annak V. címére az Unió a bűncselekmények megelőzésére és leküzdésére irányuló intézkedésekkel, valamint a rendőri, az igazságügyi és az egyéb, hatáskörrel rendelkező hatóságok koordinációjára és együttműködésére irányuló intézkedésekkel, továbbá a büntető jogszabályok közelítése révén a biztonság magas szintjének garantálásán munkálkodik. Továbbá a 4. Fejezetben, az Unióban a büntetőügyekben folytatott igazságügyi együttműködés a büntetőügyekben hozott bírósági ítéletek és határozatok kölcsönös elismerésének elvén alapul, és magában foglalja a tagállamok törvényi, rendeleti és közigazgatási rendelkezéseinek közelítését a 83. cikkben említett területeken. Az Unió fellépésének célja a bírósági ítéletek és határozatok kölcsönös elismerését biztosító szabályok és eljárások megállapítása, a tagállamok közötti joghatósági összeütközések megelőzése és rendezése, a bírák, ügyészek és az igazságügyi alkalmazottak képzésének támogatása, a tagállamok igazságügyi vagy annak megfelelő hatóságai közötti együttműködés megkönnyítése a büntetőeljárások keretében és a határozatok végrehajtása terén. Annak érdekében, hogy hozzájáruljon az említett célkitűzések eléréséhez az Európai Parlament és a Tanács rendes jogalkotási eljárás keretében elfogadott irányelvekben szabályozási minimumokat állapíthat meg a bűncselekményi tényállások és büntetési tételek meghatározására vonatkozóan az olyan különösen súlyos bűncselekmények esetében, amelyek jellegüknél vagy hatásuknál fogva a több államra kiterjedő vonatkozásúak, illetve amelyek esetében különösen szükséges, hogy az ellenük folytatott küzdelem közös alapokon nyugodjék.⁷⁴²

Amilyen mértékben az a több államra kiterjedő vonatkozású büntetőügyekben a bírósági ítéletek és határozatok kölcsönös elismerésének, valamint a rendőrségi és igazságügyi együttműködésnek a megkönnyítése érdekében, az Európai Parlament és a Tanács rendes jogalkotási eljárás keretében elfogadott irányelvekben szabályozási minimumokat állapíthat meg. E szabályozási minimumok vonatkoznak a bizonyítékok a tagállamok között kölcsönös elfogathatóságára, a személyek jogaira a büntetőeljárásban, a bűncselekmények sértettjeinek jogaira. Az említett szabályozási minimumoknak az elfogadása nem akadályozza meg a tagállamokat abban, hogy a személyek számára magasabb szintű védelmet biztosító intézkedéseket tartsanak fenn, vagy vezessenek be.

Különös figyelmet érdemel a schengeni rendszer mely olyan térséget hozott létre, amelyben a személyek szabadon mozoghatnak és meghatározta a kölcsönös bűnügyi jogsegély keretét. A Schengeni Végrehajtási Egyezmény 2. fejezete rendelkezéseinek a célja az volt, hogy kiegészítsék az 1959. április 20-i, kölcsönös bűnügyi jogsegélyről szóló európai egyezményt, valamint a Benelux Gazdasági Unió tagjainak minősülő Szerződő Felek közötti kapcsolatokban az 1974. május 11-i jegyzőkönyv által módosított 1962. június 27-i, kiadásról és a kölcsönös bűnügyi jogsegélyről szóló Benelux szerződés II. fejezetét, hogy elősegítse a megállapodások végrehajtását.⁷⁴³

Az Unió célkitűzéseinek elérése végett az Európai Unió tagállamai közötti kölcsönös bűnügyi jogsegélyre kellett javítani, és ebből a célból kidolgoztak 2000-ben egy egyezményt. Ez fontos multilaterális szerződés volt amely a bűnügyi jogsegélyt szabályozza az Európai Unió tagállamai között. Az Egyezmény a Tanács által az Európai Unióról szóló szerződés 34. cikkének megfelelően létrehozott, az Európai Unió tagállamai közötti

⁷⁴¹HL C 83. 2010.3.30. 128. o.

⁷⁴²HL C 83. 2010.3.30. 120. o.

⁷⁴³HLL 239. 2000.9.22. 19. o.

kölcsönös bűnügyi jogsegélyről szól.⁷⁴⁴ Ennek az egyezménynek a célja az 1959. április 20-i, Európai egyezmény a kölcsönös bűnügyi jogsegélyről, az Európai Kölcsönös Jogsegély-egyezmény 1978. március 17-i jegyzőkönyve, Schengeni Végrehajtási Egyezmény és a Benelux Szerződés rendelkezéseinek kiegészítése, és azok alkalmazásának megkönnyítése a tagállamok között. Kölcsönös jogsegélyt nyújtanak a közigazgatási hatóságok által olyan cselekmények miatt indított eljárások során is, amely cselekmények a megkereső, vagy a megkeresett, vagy mindkét tagállam nemzeti joga szerint szabálysértésként büntetendők, ha a közigazgatási hatóság határozata ellen egy büntetőügyekben is illetékes bírósághoz lehet fordulni. Az egyezményben a kölcsönös jogsegély iránti megkeresés teljesítésének alaki követelményei és eljárásai, az eljárási iratok megküldése és kézbesítése, a jogsegély iránti megkeresések megküldése és a megkeresés nélküli információcsere vannak meghatározva. A kölcsönös jogsegély egyes különleges formáiba tartozik a visszaszolgáltatás, fogva tartott személyek ideiglenes átadása nyomozati célból, videokonferencia, ellenőrzött szállítások, közös nyomozócsoportok és fedett nyomozások. Külön rendelkezések alkalmazzák a távközlés lehallgatását és a személyes adatok védelmét.

2001-ben hivatkozással a Tanácsnak az Európai Unió tagállamai közötti kölcsönös bűnügyi jogsegélyről szóló egyezményhez mellékelt jegyzőkönyv létrehozásáról szóló aktusára elfogadták a Jegyzőkönyvet a Tanács által az Európai Unióról szóló szerződés 34. cikkének megfelelően létrehozott, az Európai Unió tagállamai közötti kölcsönös bűnügyi jogsegélyről.⁷⁴⁵ A jegyzőkönyv további intézkedéseket tartalmaz a bűnözés elleni küzdelem céljából, beleértve különösen a szervezett bűnözést, a pénzmosást és a pénzügyi bűncselekményeket.

Az Európai Unió tagállamai a kölcsönös bűnügyi jogsegély terén hatékonyabb együttműködés céljából létre jött megállapodás az Európai Unió és Japán között a kölcsönös bűnügyi jogsegélyről. E megállapodás nem vonatkozik a kiadatásra, a büntetőeljárások áthelyezésére és a vagyonekbezárástól eltérő büntetések végrehajtására. A jogsegély magába foglalja tanúvallomások felvételét, videokonferencia útján történő kihallgatást, tárgyak megszerzését, bankszámla-kimutatásokat, bankszámla-jelentéseket, személyek, tárgyak vagy helyek megvizsgálását, iratok kézbesítését, a megkeresett állam jogalkotó, közigazgatási vagy igazságügyi hatóságainak, illetve helyi hatóságainak birtokában lévő tárgyak átadását és a fogva tartott személyek ideiglenes átadása vallomástétel céljából vagy egyéb bizonyítási célból.

A Szerződő Felek központi hatóságai közé tartoznak az igazságügyi minisztériumok, igazságügyi hivatalok, állami rendőrség, és legfőbb ügyészségek. A felsorolt jogszabályok befolyásolják a rendészeti tevékenységek formáit, eszközeit és módszereit- melyeket realizálják a bűnözés elleni küzdelemben a megelőzésében vagy a feladatok végrehajtásában a hatáskörükön belül.

Összegezve

A szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség létrehozása óta a szervezett bűnözés elleni küzdelemhez hozzájáruló különféle jogalkotási és nem jogalkotási kezdeményezéseket fogadtak el uniós szinten. Most idő kell a helyi, nemzeti és

⁷⁴⁴HL C 197. 2000.7.12. 3. o.

⁷⁴⁵HL C 326. 2001.11.21. 2. o.

uniós szinten elfogadott különféle eszközök és intézkedések (megelőző, büntetőjogi és eljárásjogi) egységesítéséhez, valamint a felismert hiányosságok megszüntetéséhez.

Az új jogi keretet adó Lisszaboni Szerződéssel a belső biztonsági stratégia megvalósításának az EU közös menetrendjévé vált a következő időszakban. Sikere az összes uniós szereplő együttes erőfeszítésétől függ, de a külvilággal való együttműködéstől is. A tagállamok, az EU intézményei, szervei és ügynökségei csak erejük egyesítése és a stratégia végrehajtás céljából történő rendőrségi és igazságügyi együttműködés révén adhatnak igazán koordinált európai választ napjaink biztonsági fenyegetéseire.

Az EU tagállamai területein történő bűnügyi jogsegély az európai jogrendszer integrális része. Az Európai jogszabályok hasonló feltételek között teszik lehetővé a jogsegély iránti megkeresések kezdeményezését tekintettel az államok jogrendszerei alapján illetékes hatóságokkal. Az igazságügyi együttműködés magában foglalja a bírák, ügyészek és igazságügyi dolgozók képzését, oktatását. Az elektronikus technológiák alkalmazása az igazságszolgáltatásban így a kölcsönös bűnügyi jogsegély rendszerében is kihívást jelentenek az Állampolgári Jogi, Bel- és Igazságügyi Bizottságnak.

További felhasznált irodalom

1. Boros L: Jogi alapismeretek. Kulturtrade. 1998
2. Jaroslav Rapčan – Michaela Rapčanová: Rendőrségi eljárás mint az EU belbiztonsági része. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XIII. Pécs, 2012
3. Simon D: Komunitární právní řád. Praha: ASPI. 2005
4. Varga János : Human rights in border control. In. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie „Polícia ako ochránca práv jednotlivca” konanej v dňoch 1. a 2. októbra 2012. Bratislava: Akadémia PZ v Bratislave. 2013